

Négy Philip K. Dick-regény magyarul (1986–2007)

Sohár Anikó

E-mail: asohar@gmail.com

Kivonat: Ez az írás röviden áttekinti Philip K. Dick négy regényének magyar fordítását. A fordítások más évtizedben, más fordító által készültek s kiadójuk is eltér, kivéve a két 21. századi megjelenést. A válogatás reprezentatív, s a szövegekben megfigyelhető változtatások korszakukban tipikusnak mondhatók. Érdekes módon az elemzés megkezdése előtti, logikusnak tűnő hipotézisek tévesnek bizonyultak. Úgy tűnik, maga a műfaj és a kiadók fordításpolitikája sokkal meghatározóbb szerepet játszik, mint az irodalmi kiválóság, a műben rejlő eszmék vagy a nyelvhasználat eredetisége.

Kulcsszavak: műfordítás, összehasonlítás, kanonizáció, fordítási normák, célkultúrához igazodás, normalizáció

*„A forrásszöveg vagy a célszöveg felől közelítendő meg a fordítás? A hűség a cél vagy a honosítás? [...] Az eredmény természetesen nem okvetlenül felel meg a szándéknak. Meg lehet kérdezni, vajon nem játszik-e szerepet a fordításban a nyelvtudás. A fordító hűnek vélheti a munkáját, de az okvetlenül nem az.”
(Szegegy-Maszák 2010)*

1. A szerző

Philip Kindred Dick (1928–1982) életében sokat szenvedett attól, hogy az SF (science fiction) gettójába zárták, ám halála után hihetetlen népszerűsége tett szert, s Amerika kanonizált SF-szerzői közé emelkedett. Hatása óriási és szerteágazó, talán elegendő itt annyit megemlíteni, hogy a kiváló irodalomkritikus, Fredric Jameson „az SF Shakespeare-jének” nevezte (2005: 345). Könyvtárnyi szakirodalom jelent meg róla és alkotásairól a legkülönbözőbb megközelítésekben. A nevét viselő társaság mindent megtesz műveinek népszerűsítéséért, jóllehet azokat mostanra már 25 nyelvre fordították le és számosat meg is filmesítettek közülük, a legismertebbek talán a *Szárnyas fejvadász* (*Blade Runner*) és *Az emlékmás* (*Total Recall*). Jelenleg is vagy öt ilyen film forgatása, illetve utómunkálatai zajlanak. Dick nevéhez szokás kötni az alternatív történelmi regény műfaját, amelynek első és mára klasszikussá vált darabja *Az ember*

a *fellegrvárban* (*The Man in the High Castle*, 1962), amiért élete egyetlen Hugo-díjat kapta. A Hugo-díjat 1955 óta folyamatosan a Science Fiction Világkongresszuson adják ki az előző évben megjelent science fiction és fantasy művek közül a legjobbnak különféle kategóriákban. Odaítélője a World Science Fiction Society (WSFS, Science Fiction Világszövetség). Presztízse óriási.

Dick igen jelentős életművet hagyott hátra, amelynek magyarra ültetése folyamatosan zajlik. Népszerűsége máig töretlen: angolszász nyelvterületen minden írása folyamatosan kapható, hála az újabb és újabb kiadásoknak és utánnyomásoknak, magyarul pedig nem csupán kiadja minden munkáját az Agave (eddig vagy 25 kötet jelent meg), hanem hemzsegnek a rajongói oldalak és blogok. *Ütköző világok* címmel tudományos igényű tanulmányok is születettek a „Dick-jelenségről” (H. Nagy és Szilárdi 2010), és a Magyar Írószövetség SF Irodalmi Szakosztálya vitaestet tartott *Az ember a fellegrvárban*-ról 2012. november 15-én – hogy csak néhány kiragadott, ám jellemző példát említsek.

Philip K. Dick tagadhatatlanul a huszadik század egyik nagy hatású amerikai írója s ezért csöppet sem érdektelen magyarországi recepciója, melyet minden bizonnyal jelentősen befolyásol az, hogy milyen színvonalon sikerült átültetni írásait magyarra.

Már a nyolcvanas években megjelent két Dick-regény magyarul (a későbbiekben vizsgált *A halál útvesztője*, és az *Elektronikus bárány*), ezt a kilencvenes években három követte (*Transz*, Budapest, 1992 284pp, ISBN 96304123588, Ford. Halász András; *Álmodnak-e az androidok elektronikus bárányokkal?* Valhalla Páholy Budapest, 1993, 298pp, ISBN 9637632425, Ford. Szántai Zsolt; és az elemzendő *A kozmosz bábjai*). Az Agave-féle életműkiadás pedig az ezredforduló után kezdődött el s tart folyamatosan 2003 óta.

Ritkaság, hogy egy populáris műfajba tartozó szépirodalmi műnek három magyar fordítása is legyen, mégis ez esett meg a *Do Androids Dream of Electric Sheep?* című Dick-regénnyel: megjelent – csonkítva és erősen cenzúrázva – *Elektronikus bárány* címen két részletben az Interpress Magazinban, majd *Álmodnak-e az androidok elektronikus bárányokkal?* címmel más-más fordításban, bár az 1993-as kiadás esetében hangsúlyosabb volt a kultikussá lett film címe és logója (Szárnyas fejevadász) a könyv borítóján, mint magáé a könyvé. A harmadik kiadás az Agave Könyvek PKD-életműsorozatában jelent meg, Budapesten, 2005-ben, Pék Zoltán fordításában (218pp, ISBN 9637118217). A három fordítás összehasonlítása külön cikket érdemel.

Novellái közül összesen 12 jelent meg a rendszerváltás előtt, a kilencvenes években mindössze négy, majd 46 az új évezredben, beleértve az újrafordításokat de nem számítva az újrakiadásokat.¹

Négy regénnyel szemléltetem a magyar fordításokat: *A halál útvesztője* (1986), *A kozmosz bábjai* (1998), *Az ember a Fellegrvárban* (2003) és a *Várjuk a tavalyi évet* (2007). Az első a Kozmosz Fantasztikus Könyvek között jelent meg, amely az első SF-könyvsorozat volt Magyarországon, Veres Mihály fordította, aki akkoriban

¹ Vö. <http://ftp.booker.hu/~publicfilesa/bibliography/D.html#dick>

rendszeresen dolgozott a Galaktikának (pl. Jack Dann: *A Mars istenei* (89) 1988 vagy A Bertram Chandler: *Az alvó fenevad* (50) 1983). A másodikat a Valhalla Páholy adta ki, amely kiadó közvetlen a rendszerváltás után a legjelentősebbnek mondható az SF és fantasy könyvkiadás területén (Sohár 1999:43-49), Szántai Zsolt tolmácsolásában, aki a rendszerváltás óta rengeteget írt, fordított és szerkesztett (az SF és fantasy műfajon belül pl. Orson Scott Card *A holtak szószólója* vagy William Gibson *Virtuálfény* c. regényeit). A harmadik az Agave-féle életműkiadás első darabja és sokak szerint Dick legjobb regénye, Gerevich T. András költő tette át magyarra, akinek tudtommal ez az egyetlen SF-műfordítása. A negyedikre azért van szükség, mert az Agave – a populáris műfajokban igen szokatlan módon – a későbbiekben egyetlen emberre, Pék Zoltánra bízta minden Dick-regény magyarra ültetését s ezért a tárgyra vonatkozó vizsgálatnak mindenképpen tartalmaznia kell az ő egyik fordítását is. Veres Mihályhoz és Szántai Zsolthoz hasonlóan Pék Zoltán nevéhez is számos sikerült magyarra átültetés köthető s nem csupán műfajon belül (pl. 2003 óta ő fordítja Paul Austert magyarra, de fordított Neil Gaimant, Ray Bradburyt vagy éppen William Gibsont is).

2. A hipotézisek

A fordítások vizsgálata számos kérdést vet föl. Itt is, mint mindig, az Itamar Even-Zohar többrendszer-elméletén alapuló leíró fordítástudomány megközelítését és eszközrendszerét használom, ezekről bővebben José Lambert és Gideon Toury írt. Igen jó – és kritikus – összefoglaló található a rendszerszemléletű megközelítésekről Theo Hermans *Translation in Systems* c. könyvében (1999).

Even-Zohar a fordított irodalmat általában a nemzeti irodalom többrendszerének perifériájára helyezi, ám megjegyzi, hogy bizonyos politikai-társadalmi helyzetekben a fordítás célja lehet újítás: új eszmék, új formák, új zsánerek stb. meghonosítása a befogadó irodalomban, s ilyenkor vagy teljesen eltérő, szokatlan megoldásokkal kísérleteznek a fordítók, vagy megpróbálnak saját nemzeti hagyományukban olyan mintát találni, amelynek alkalmazásával az innováció nem lesz túlon túl modern, túlon túl idegen és befogadhatatlan a célkultúra számára.

Esetünkben ez azt jelenti, hogy a rendszerváltás előtt, amikor az SF és fantasy mellékes, jelentéktelen műfajnak számított a hatóságok szemében, ám gyakran másként elérhetetlen eszméket, ismereteket és gondolkozásmódot közvetített – ami teljességgel megmagyarázza az akkori sok tízezres példányszámokat –, innovatív fordítások kellett (volna) születniük, már csak azért is, mert kiválóbbnál kiválóbb írók-költők fordítottak. Ez az újító jelleg alighanem a rendszerváltás után fokozatosan elenyészett: minél bevettebb, minél elismertebb lett a zsáner, annál valószínűbb, hogy minden szempontból a megszokott és bevált sablonok alkalmazása felé mozdultak el a fordítások, főként a kiadói kívánalmaknak köszönhetően (ez leginkább nyelvhasználatukban érhető tetten). Azaz minél közelebb kerülünk a jelen időhöz, annál konzervatívabbak, annál normalizáltabbak lesznek a magyarra ültetett SF és fantasy írások.

Föltételezhető, hogy a rendszerváltás előtt egyrészt előfordult ideológiai alapokon cenzúra, másrészt, mivel a vasfüggöny akadályozta a hozzáférést, az amerikai kultúrához köthető elemek, az ún. reáliák (Mujzer-Varga 2007) gondot fognak okozni – elvesznek, helyettesítődnek, esetleg félrefordítás lesz a sorsuk – s alighanem a szleng fordításával is bajok lesznek.

Hasonlóképpen föltételezhető, hogy a kilencvenes években nem csak a cenzúra szűnt meg, hanem vele együtt tovatűnt az a gondosság, amely korábban jellemezte a könyvkiadást. Az akkor publikált köteteket már nem kényszerítették ideológiai korlátok közé, viszont gyakran minden szerkesztés és korrektúrázás nélkül mentek nyomdába. Egy kirívó példa erre az az eset, amikor William Gibson *Számláló nullára* című regényében a fordító észrevett egy hibát, gondosan jelölte a szövegben, s ez aztán meg is jelent² (Sohár 1999: 154).

Az is sejthető, hogy az ezredforduló után az internet használatának általánossá válásával a korábban esetleg gondot okozó reáliák vagy szlengkifejezések immár könnyen, gyorsan megfeythetővé lettek a világhálón található szépszámmú információforrásnak köszönhetően. Ezért várható, hogy ezek fordítása pontosabb a 2000 után készült szövegekben, illetve az sem kizárt, hogy egyre gyakrabban fogják a fordítók változtatás és magyarázat nélkül átvenni és szerepeltetni ezeket, hiszen a globalizáció következtében az amerikai kultúra sokkal hozzáférhetőbb, sokkal inkább része a mindennapoknak. Nyelvi megformáltság szempontjából pedig az vélelmezhető, hogy egyfajta köztes állapot jellemzi majd a regényeket, hiszen van már szövegszerkesztő és nyelvhelyesség-ellenőrző program, van szerkesztőjük is, minden bizonyonnyal jobb minőséget fognak fölmutatni, mint a kilencvenes évek kiadványai.

A nyolcvanas években a műfaj inkább a túrt, mint a támogatott kategóriába tartozott, ugyanakkor kitekintést engedett más formában sokszor nem hozzáférhető eszmékhez és ideológiákhoz. Ez újdonságot jelentett minden szempontból, s arra is szolgált, hogy más, addig ismeretlen elgondolásokat juttasson el az olvasókhöz. Föltehető, hogy az ekkor készült fordítás a szokásosnál jobban tapad a forrásnyelvhez és forráskultúrához.

A kilencvenes években a műfaj elveszítve némileg rebellis imázsát csupán egy lett a számtalan populáris zsáner közül, s ennek következtében átcsapott a másik végletbe: orientációja alighanem teljesen eltolódott a célkultúra és -nyelv irányába.

Philip K. Dick írásainak lassú, de biztos beemelése az irodalmi kánonba pedig elviekben meg kellene fordítsa ezt a folyamatot, hiszen egy elismert és sokak által tisztelt író műveit nem lehet akárhogy magyarra ültetni, minél többet tud megőrizni a fordító a szerző egyedi jellegzetességeiből, nyelvi fordulataiból, filozófiájából, annál jobb.

Mindezen hipotézisekkel fölszerelve, most lássuk a fordításokat!

² Ez szerepel a könyv 148. oldalán, benne a szövegben: „(!!!error in original!!!)”

3. A fordítások áttekintése

A kiválasztott regények eredeti és lefordított szövegének összehasonlítása az első fejezetekben mondatról mondatra mikroelemzéssel történt, majd a továbbiakban szűrőpróbaszerűen, ugyanazon szempontokra összpontosítva. Mivel egy regény kezdő mondata, felütése mintegy megadja az alaphangot, kitüntetett helyzetű, mindegyiknél meg fogjuk vizsgálni. A bemutatott idézetknél először mindig az angol eredeti szerepel, majd a publikált magyar fordítás oldalszámmal, s ha szükséges, végül szögletes zárójelben az én fordításom (n-na-nb). A példákban félkövérrel emelek ki minden jelentősebb eltérést.

3.1. *A halál útvesztője* (ford. Veres Mihály, Móra, 1986)

Az előzetes hipotézisnek megfelelően, rögtön a regény elején föllehető a cenzúra nyoma, például a következő részletben (1), ahol egészen egyszerűen kimaradt a kommunista jelző, mivel ideológiailag összeegyeztethetetlennek számított a mögötte következő teológus főnévvel. További érdekesség, hogy az akkor szokásos római helyett arab szám jelöli az évszázadot, s ezt nem interferencia okozta, hiszen az eredetiben betűkkel leírva szerepel, illetve hogy a könyv kisbetűvel kezdődik, holott az eredetiben nagybetűvel – mint a Szentírás. Az pedig már csak hab a tortán, hogy a szerző neve változatlanul szerepel s nem lett Szpektovszkij, illetve az *apologia pro vita sua* szórendje megváltozik az utolsó két szó fölcserélésével.

- (1) To further enlarge the ceremony he got down – a bit reluctantly – his copy of J. Specktowsky’s *How I Rose From the Dead in My Spare Time and So Can You*, a cheap copy with soft covers, but the only copy he had ever owned; hence he had a sentimental attitude toward it. Opening at random (a highly approved method) he read over a few familiar **paragraphs** of the great **twenty-first century Communist** theologian’s *apologia pro vita sua*.
- (1a) Hogy a szertartás **ünnepélyességét** fokozza, kissé vonakodva ugyan, de elővette **a könyvet**: *Hogyan támadtam fel halottaimból szabadidőmben, és hogyan teheted meg te is*, A. J. Specktowskytól, olcsó, puha kötésű példány, de az egyetlen, ami valaha is az övé volt, ezért kissé érzelmes viszony fűzte hozzá. Találomra kinyitotta (jól bevált módszer), és átfutott néhány ismerős **sort** a **21. századi** nagy teológus *apologia pro sua vitájából*. (p. 7)

Szintén összhangban a kezdeti várakozással, a reáliák kezelése (2, 3, 4) ötletszerű s néhol erősen félrevezető:

- (2) ...an unopened **fifth** of Peter Dawson scotch...
- (2a) ...egy **üveg** bontatlan Peter Dawson skót whisky... (p. 6)

A *fifth* egy gallon ötöde, nagyjából 7,5 deciliternek felel meg, azaz inkább az itthoni borosüvegek űrméretének felel meg, ami persze nem jelentős eltérés, ugyanakkor elvész a nem metrikus mértékegység használatával történő utalás az angolszász kultúrára.

- (3) ... he poured **scotch** into a **Dixie cup**...
 (3a) ...töltött a **csajkája** fedelébe... (p. 7)
 (3b) [**skót whiskyt** öntött egy **papírpohárba**]

A csajka szerepeltetése a papírpohár helyett egészen kirívó s azzal, hogy a skót whisky is kimaradt a mondatból, semmi nem köti már Amerikához. Nyilvánvalóan szándékos ez a változtatás, mert nem sokkal később megtörténik még egyszer s inkább a cenzúrához sorolandó, mint az ismeretek hiányához, hiszen feketén-fehéren ott áll a szövegben a *Dixie cup* jelentése:

- (4) He drank the **scotch**, then refilled **the small paper cup**.
 (4a) Ivott és újra töltött [sic!]. (p. 7)
 (4b) [**Megitta a skót whiskyt**, majd újratöltötte **a kis papírpoharat**.]

Arra is számítani lehetett, hogy a szleng fejfájást okoz majd a fordítónak. Így is történt. Az alábbi részletben (5) található kétféle kihagyás (*he said to himself* és *not*) és kétféle félrefordítás (*I would have been pizzing away at the bottle again* és *as in lamented former times* és *brig*).

- (5) Another few weeks here, **he said to himself**, and **I would have been pizzing away at the bottle again as in lamented former times**. ...They knew I was nearing a break. I'd probably **have wound up** in the ship's **brig**, along with – **how many were there in the brig now?** – well, however many there were in There. Ten, maybe. **Not much** for a ship this size. And with such stringent rules.
 (5a) Még néhány hét itt, és **kipurcanok**. ...Tudták, hogy közel vagyok a lerobbanáshoz. Valószínűleg **becsavarodnék** ebben a **koporsóban** a többi – **hányan is vannak most a hajón?** –, szóval a többi akárhánnyal együtt. Lehetnek vagy tízen. **Sokan** egy ekkora hajóhoz képest. És ilyen szigorú szabályokkal! (p. 6)
 (5b) [Még néhány hét itt, **mondta magának**, és **megint piálni kezdtem volna, mint azokban a megbánt régi időkben**... Tudták, hogy közel vagyok az összeroppanáshoz. Valószínűleg a hajó fogdájában **végeztem volna**, együtt a... – **hányan is vannak most a duTYiban?** – hát, akárhányan vannak most épp Odabent. Talán tízen. **Nem sok** egy ekkora hajóhoz képest. Főleg ilyen szigorú szabályok mellett!]

A *nem* szó kifejejtése egyszerű elnézés, bár furcsa, hogy a szerkesztő sem vette észre, hiszen két dologhoz is viszonyít a szereplő, a hajó nagyságához és a szigorú szabályokhoz, s csak ezekhez képest nem sok a tíz fő a börtönben.

Bizony nem mindegy, hogy összesen tízen vannak a hajón, vagy ennyien vannak fogva tartva! A *mondta magának* mellőzése azzal indokolható, hogy egyértelműen belső monológrol van szó, ezt az olvasó akkor is fölismeri, ha nem mondjuk ki. Ugyanakkor a legtöbb fordítás inkább hajlik ennek ellenkezőjére, az explicitációra, azaz a mondandó meg- vagy túlmagyarázására, ezért ez mindenképp megjegyzendő. És végül az ‘és megint piálni kezdtem volna, mint azokban a megbánt régi időkben’ leegyszerűsítése *kipurcanok*-ra elleplez egy később fontossá váló tény az olvasó előtt, azaz módosítja a jelentést nem csupán ebben a mondatban, de a szöveg egészében, mert a szereplő később újfent az alkoholhoz fordul, amikor számára megoldhatatlan problémával szembesül.

A regény egyébként ezzel a mondattal indul: *Ez a munka éppúgy untatta, mint a többi* (p. 5). Az eredetiben: *His job, as always, bored him* [Mint mindig, most is untatta a munkája]. Ez a jelentésváltoztatás teljesen érthetetlen, ugyanis nem sokkal később világosan kiderül, hogy a szereplőnek volt korábban olyan munkája, amelyet jól és nagy élvezettel végzett, ám jelzi, hogy miféle bánásmódra számíthat a szöveg a továbbiakban. És nem is csalódunk. Jóllehet a nyelvhelyességre, helyesírásra, elválasztásra nem lehet panaszunk, az apró hangsúlyeltolódások mégis jelentős mértékben megváltoztatják az összképet, amelyet a regény olvastán kapunk. Erre jó példa az utolsó bekezdés is (6), amelyben a *táncol* helyett a szokványosabb, a jelentést kitágító *szalad* szerepel, kimarad a *to begin* és a *kibuc* nagybetűvel kezdődik, mintha nem köznévv lenne:

- (6) On light feet she **danced** toward her living area in the kibbutz’s central building-complex. To begin to pack.
- (6a) Fürge léptekkel **szaladt** a Kibuc központi épülettömbjében levő szállása felé. Csomagolni. (p. 207)
- (6b) [Könnyed léptekkel táncolt a kibuc központi épülettömbjében levő szállása felé. Hogy nekiálljon csomagolni.]

A fordítás összességében a vártnál kevésbé híven őrzi az eredeti nyelvezetét és gondolati szövedékét, az apróbb-nagyobb kihagyásokkal és eltolódásokkal végső soron megváltoztatja a regény kínálta értelmezési lehetőségeket is.

3.2. A kozmosz bábjai (ford. Szántai Zsolt, Valhalla Páholy, 1998)

A regény átvizsgálása igazolja a kiinduló feltevést, miszerint nyelvi szempontból tipikus rendszerváltás utáni fordítás. Hemzsegnek benne

- *a nyelvhelyességi hibák* (pl. páros testrészek hol egyes, hol többes számban, előidejűséget jelentő múlt idő használata az egyidejűséget vagy általános érvényt kifejező jelen helyett: „Hűvös éjszaka volt; nem ülhetett sokáig a földön, az árnyékban lapulva.” (p. 159)
- *a helyesírási hibák* (pl. egybe- és különírás, elválasztás: Pac-kard, Mrs. Stazy-vel, 1935. október 9.-én, new yorki, Pine Street-en, Pine Street-et, kilenc éves, rádió bolt, tovább sétált (minden tovább igekötővel

kezdődő térbeli ige különírt!), 1935.-ben, modell csapat, torzulás-réteg, ál-város, mikroszk-opikus, magán kívül volt a félelemtől, A lény feloldódott./hátra dőlt/mind-ig/Hanyatt dőlt, és elvágódott. Stb.)

- *a központosítási hibák* (pl. gondolatjel helyett mindenhol kiskötőjel, néhol teljesen el is marad pl. a 229. oldalon: – Ne törje rajta a fejét – mondta Barton vigyorogva, és beindította a Packardot. Viszlát, Christopher!; felszólító mondatok végén a felkiáltójel hiánya, pl. „Menjen máshová. Menjenek fel az Árnyas Házba. Menjenek egyenesen hozzá. Útközben ne álljanak meg, és ne beszélgessenek senkivel.” (pp 154–155; vesszőhibák stb.)

Jóllehet volt felelős szerkesztője, a szövegből egyértelmű, hogy a fordítón kívül senki sem nézte át, máskülönben nem lennének benne ilyen mondatok:

- (7) Fájt a feje, szájában **émelyít**, fémes ízt érzett. (p. 153)
- (8) De **én** ennél többet **én** sem tudok. (p. 182)
- (9) Ha **nem fogalmam sincs**, hogy ki hozott ide, akkor nem is tudom elárulni maguknak. (p. 183)
- (10) **Barton senki** nem mondhat el semmit. (p. 183)
- (11) Most viszont **már nem megszűntek** számára a korlátok. (p. 199)

Stilisztikai kivetnivalók is akadnak (12), például a szóismétlés irodalmi szövegben ok nélkül stiláris hibának számít, a szerencsétlen megfogalmazásról, amikor a főhős benéz az utcáról egy boltba, *a félhomályos belsejében* megfogalmazásról már nem is beszélve:

- (12) He could make out a dim interior, **harnesses**, farm equipment, **tools**, cans of paint, faded calendars on the walls.
- (12a) Barton ki tudta venni a félhomályos belsejében lévő **lószerszámokat**, gazdasági felszereléseket, **szerszámokat**, festékes dobozokat, de még a falon függő naptárakat is. (p. 17)
- (12b) [Barton ki tudott venni egy homályos belső teret, **hámokat**, mezőgazdasági felszerelést, **szerszámokat**, festékesdobozokat, kifakult naptárakat a falakon.]

Szintén a nyelvhasználathoz tartozik két, a regényben többször is fölbukkanó érdekesség, közülük a második befolyásolja a szövegminőséget. A kilencvenes években kezdett el terjedni a fókusz szóból képzett ige az összpontosít-összpontosul helyett, s jól látható a fölváltva használt alakokból, hogy ekkor még nem alakult ki véglegesen: *De most fókuszálja az elmémet* (p. 115), illetve *Felidézte valamennyi emlékét, összegyűjtötte, és a lámpa mellett heverő összecsomózott, foszlott, puha, barna gombolyagra fókuszolta őket* (p. 123). A másik (13–14) az *ungolemed* szó fordítása hol *visszagólemezték*, hol *visszagólemeződött* formában jelenik meg, ami sajnálatos félreértés, az ‘un’ ugyanis fosztóképző, tehát az agyagból nem újra gólem lett, hanem többé már nem volt gólem, azaz – ha minden áron erőltetjük az alapszó igésítését – (el)gólemtelenedett, (el)gólemtelenítették:

- (13) It was **dead** clay again. The clay from which it had been formed. Dry and shapeless and **totally lifeless**. It had been **ungolemed**.
- (13a) Újra élettelen agyag volt csupán. Olyan agyag, amiből megformázták. Száraz, alakatlan, és **halott**. **Visszagólemeződött**. (p. 173)
- (13b) [Újra **holt** agyag volt csupán. Az az agyag, amiből korábban megformázták. Száraz, alakatlan és **teljesen élettelen**. **Gólemtelenítették**.]
- (14) “Those who were **ungolemed**! How did it happen? Who did it?”
[...] “And it **ungolemed** them?”
- (14a) – Ezek, akiket **visszagólemezték**... Hogy történt? Ki tette? [...] És ettől gólemeződtek vissza? (p. 175, ráadásul kötőjel szerepel gondolatjel helyett)
- (14b) [Azok, akiket **gólemtelenítettek**... Hogy történt? Ki tette? [...] És az **gólemtelenítette** őket?]

A kulturális utalásokat többnyire egyszerűen átvette a fordítás, a földrajzi nevek esetében még a *county* [megye] vagy *street* [utca] szavakat is, bár azért volt olyan eset, amikor a helyettesítést választotta a fordító, s presszó lett a teázóból: *Természetesen már a bank sincs meg. Egy hölgypresszó van a helyén*. [The Bank’s gone now, of course. There’s a **ladies’ tea room** in its place.] (p. 118)

A hangot megadó első mondat (15) fordítása csak hajszálnyit tér el az eredetitől azzal, hogy kissé áthelyezi a hangsúlyt, amikor megcseréli a sorrendet:

- (15) Peter Trilling watched quietly as the other children played **in the dust by the side of the porch**.
- (15a) Peter Trilling csendesesen figyelte, ahogy a többi gyerek **a veranda mellett, a porban** játszik. (p. 7)

A befejező mondat (16) esetében a módosítás erőteljesebb és a nyelvtani szerkezetből adódik – a személyes névmás helyettesítése a névvel magyarul természetesen szükséges és nem értendő ide –, a *would be seeing* jövő időre utal, arra, hogy mostantól fogva minden Armitaire fogja emlékeztetni a főszereplőt, míg a magyar alak ezt csak a jelenben állítja biztosan:

- (16) **Barton sighed**. He’d be seeing **reminders of her just about everywhere**.
- (16a) **Barton felsóhajtott**. Bárhová nézett, **minden Armitaire** emlékeztette. (p. 231)
- (16b) [Barton felsóhajtott. **Bárhová néz**, minden Armitaire **fogja emlékeztetni**.]

A szövegben időnként akadnak olyan megfogalmazások (17–19), amelyek a fordító (és a szerkesztő) anyanyelvi és idegen nyelvi tudását, illetve általános műveltségét minősítik. Az elgépelésén túl, a jelkép szó jelentésének félreértelmezését mutatja a 17-es példa, a jelképes jelképről már nem is beszélve:

- (17) For this attempt we must use the basic principle of M-kinetics: the **symbolic representation** is identical with the object **represented**.
- (17a) Ebben a kísérletünkben most alkalmaznunk kel [sic!] az M-kinetika alapelvét: **a szimbolikus jelkép azonos az általa jelképezett tárggyal.** (p. 187)
- (17b) [Ehhez a próbálkozásunkhoz az M-kinetika alapelvét kell alkalmaznunk: **a szimbolikus ábrázolás azonos az ábrázolt tárggyal]**

A 18-as példa egyértelmű leiterjakab, elnézte a fordító, holott a fordítóképzésben a legelső megtanítandó dolgok közé tartozik, hogy ha nincs értelme a mondatnak, akkor egyértelműen rossz a fordítás, utána kell járni. Ezt itt a fordító nyilvánvalóan elmulasztotta, mint ahogy az utolsó két mondat egyeztetését is:

- (18) The young man blinked. He was plump and soft-looking in a white shirt, open at the neck. **Pressed slacks** and carefully **cut** fingernails.
- (18a) A fiatalember hunyorogni **kezdett**. Jó húsban lévő, puhány kinézetű fickó volt; nyitott gallérú fehér inget viselt. **Ernyedt izmok**, gondosan **manikűrözött** körmök. (p. 24)
- (18b) [A fiatalember hunyorgott. Kövérkés, puhány kinézetű fickó volt; nyitott gallérú fehér ingben, **vasalt pantallóban** és gondosan **nyírt** körmökkel.]

Hasonlóképpen nonszensz egy bibliai hivatkozás átültetése, ami már azért is meglepő, mert napnál világosabb, hogy milyen forrásból idéz s ráadásul gyakran citált kifejezésről van szó, a korinthusiakhoz írt első levélből származik (1Kor 13:12: *Mert most tükör által homályosan látunk.* ford. Károli Gáspár):

- (19) Like it says in the Bible, ‘We see as through a **glass**, darkly.’
- (19a) Ahogy a Biblia mondja: „Úgy látunk, mint egy **serlegen** át, homályosan.” (p. 167)
- (19b) [Ahogy a Biblia írja: „**Tükör** által, homályosan látunk”.]

Ez a fordítás mindenben igazolni látszik az előzetes elképzelést: rengeteg bosszantó hiba található benne, amelyek egy jelentős része értelemzavaró. A kilencvenes években a fordítóknak egészen rövid idő alatt kellett elkészíteniük a fordításaikat – Szántai Zsolt úgy emlékszik, erre egyetlen hétvégét kapott –, s a sietség, az elkapkodottság, valamint az utólagos, gondos átnézés, szerkesztés teljes hiánya erősen érződik a kiadott könyvön. Határozottan nem öregbítette Dick hírnevét.

3.3. Az ember a Fellegvárban (ford. Gerevich T. András, Agave, 2003)

Ez az első olyan Philip K. Dick regényfordítás, amelynél már az internet adta előnyöket teljesen ki lehetett aknázni, s készítésének idejére a magyar olvasóközönség is lényegesen jobban megismerte az amerikai kultúrát, tehát föltehető,

hogy a reáliák vagy a szlengkifejezések átvétele vagy átültetése gond nélkül megtörténhetett. Ezekkel meg is birkózott a fordító. A regény mégsem élvezhető magyarul, főként a nyelvi botlások miatt. Akadnak köztük

- *helyesírásiak* (pl. cickafarkkoró, Hawaii-t, Norma Prout-ot, Californiában stb.);
- *központosásiak*
  - hiányzó felkiáltójelek a felszólító mondatok végén: pl. „Uram, ezt hallgassa meg.”;
  - hiányzó gondolatjelek a párbeszédeknel: pl. „– Alaposan utánajártam, Mr. Tagomi – kezdett bele Childan a saját költségemen. Gondolom, tisztában van vele, uram, hogy a szóban forgó csomag régi-ónkon kívülről érkezik, ezért...” (p. 9);
  - vesszőhibák: pl. „Így, a háború végén, a kiegyezéskor megrajzolt határ japán oldalán találta magát.” (p. 14);
- *nyelvhelyességiak* (páros testrészek többes számban, egyeztetési hibák: „...azokban az időkben, amikor még Fred Allent **hallgatták** és W.C. Fields filmjeit **néztek**.” (p. 14)

S mindből rengeteg! Ám az olvashatóságot leginkább egy kezdő fordítóra – és nem létező vagy szintén kezdő szerkesztőre – valló baklövés veszélyezteti leginkább: a szövegben a gondolatok és az általános érvényű kijelentések is múlt időben állnak:

- (20) Kiirtották őket... és miért is? Ki **tudta**? (p. 16)
- (21) Végülis semmi hatalma **nem volt** az öreg W-M felett. Nem **kényszeríthette**, hogy vegye vissza. ... (p. 17)
- (22) Már egy éve elváltak, a nő otthagya, és Frink már hónapok óta nem látta, sőt, fogalma sem volt, hogy merre **lehetett**. (p. 17)

Ez gyakran értelmetlen, hiszen előidejűséget jelez, és kizökkenti, elidegeníti az olvasót, mint például a 20-as példánál, amikor Childan először találkozik az ifjú japán párral, s gondolatban fölméri őket:

- (23) No — this man was of the elite. Cultured, educated, even more so than Mr. Tagomi, who was after all a high official with the **rank-ing** Trade Mission on the Pacific Coast. Tagomi was an old man.
- (23a) Nem – ez a fiatalember az elithez **tartozott**. Művelt, valószínűleg még Mr. Tagominál is kifinomultabb **lehetett**, pedig ő a nyugati parti **Központi** Kereskedelmi Kirendeltség magas rangú tisztviselője. De Tagomi öreg ember **volt**. (p. 11)
- (23b) [Nem – ez a fiatalember az elithez tartozik. Művelt, valószínűleg még Mr. Tagominál is műveltebb, aki pedig magas rangú tisztviselő a nyugati partvidék **vezető** Kereskedelmi Kirendeltségén. De Tagomi öreg ember.]

Az eddig felsoroltak mellé sorakoznak az olyan megfogalmazások, sajnos számosan, amelyek idegenül hangzanak, amelyeket másként szokás használni és alighanem szintén a rutintalanság – vagy talán a kapkodás? – számlájára írandók, mint például:

- (24) – Sokáig **vannak** itt? – kérdezte. – A mi szép San Franciscónkban? (p. 11) [Inkább: Sokáig lesznek itt?]
- (25) – **Lejegyzem a címüket, uram és hölgyem**, ha megengedik. (p. 12) [Inkább: Fölírom/Leírom a címüket, uram, asszonyom, ha megengedik.]
- (26) Inkább visszaretent a gondolat **elől**. (p. 12) [Inkább: Inkább visszaretent a gondolattól.]
- (27) Például a Sziklás-hegységi Államokba is átszökhetne. Bár az lazán **együttműködött** a Csendes-óceáni Államokkal, **és még a végén** ki is adhatják. (p. 13) [Inkább: Bár az lazán együttműködik a Csendes-óceáni Államokkal és a végén még ki is adhatják.]
- (28) **Bár, mint fehér ember** nagyobb lenne az élettere, mint itt. (p. 13) [Inkább: Fehér emberként ott nagyobb lenne az élettere, mint itt.]
- (29) Frink **lezárta** a rádiót. Aztán, lehiggadva, újra bekapcsolta. (p. 15) [Inkább: Frink elzárta a rádiót.]

És végül, már rögtön az elején akadnak benne olyan magyarítások, amelyekből egyértelmű, hogy a fordító nem értette az eredeti mondat jelentését, nyelvtani vagy lexikai okokból vagy az is lehet, hogy csak nem tudta megformálni a gondolatot magyarul:

- (30) His mind refused to think.
- (30a) De az agya kikapcsolt, kiürült. (p. 10)
- (30b) [Az agya nem volt hajlandó gondolkozni.]
- (31) ...we must **consider** with pride however our **emphasis** on the fundamental physical needs of peoples of all place, their subspiritual aspirations which must be...'
- (31a) – ... büszkén kell **döntenünk**, bármi legyen is a **célunk** az egész emberiség alapvető fizikai szükségleteit illetően, a lélekalatti vágyakat le kell... (p. 15)
- (31b) [– ...azonban büszkének kell lennünk arra, hogy mi különösen fontosnak tekintjük a népek alapvető fizikai szükségleteit mindenütt az egész világon, a lélekalatti vágyaikat, melyeket muszáj...]

Egyértelmű, hogy a fordító félreértelmezte a nyelvtani szerkezetet, nem tudott mit kezdeni az állítmány és a tárgy közötti közbevetésekkel s ennek következtében értelmetlen mondat jött létre, amely szerencsére nem kapcsolódik semmihez, ezt hallja a rádióból az egyik szereplő, csak apró döccenő a szövegben.

A 28-as példában egyetlen szó informális jelentésének nem ismerete vitte tévútra a fordítót s eredményezett – a szó átvitt értelmében is – zöldséget; a *plant* szó alapjelentése valóban növény, ám lehet téglá, titkos ügynök is:

- (32) And so finally **her borderline flicker of greeting to strangers** had annoyed him, as had her **plantlike**, silent, I'm-on-a-mysterious-errand way of coming and going.
- (32a) Így végül **ez a szokása, könnyelmű pillantása** idegesíteni **kezdte**, és az is, ahogy jött-ment, **mint valami zöldség**, némán, akárha titkos küldetésen lenne. (p. 18)
- (32b) [És végül (a nő) **idegeneket üdvözlő, már-már gyengeelméjű mosolya** idegesíteni kezdte őt, éppúgy, mint **beépített ügynökre valló, halk**, „**épp titkos küldetésben járok**”-szerű jövése-menése.]

A fordítói tapasztalat hiánya miatt fordulhatnak elő olyan megfogalmazások a szövegben, amelyek túl szolgálai követik az eredetit, s emiatt ügyetlenül hangzanak magyarul, mint például:

- (33) And his blood **stopped** in his veins, **hesitated**, **at last** went on.
- (33a) A vér **megállt** az ereiben, **tétován**, **majd** továbbfolyt. (p. 15)
- (33b) [A vér **megfagyott** ereiben, **tétovázott**, **végül** továbbfolyt.]

A privilegizált első mondat esetében csupán árnyalatnyi az eltérés (30). Az eredeti első mondatában hangsúlyos a várakozás folyamatossága ‘egy héten keresztül’ s hogy ez még mindig nem ért véget, a szerkezet ugyanis folyamatos régmúlt (*past perfect continuous*), ám a magyarból ez kimarad, s így befejezett cselekedetnek tűnik.

- (34) For a week Mr. R. Childan had been anxiously watching the mail.
- (34a) Mr. R. Childan egy héten keresztül izgatottan várta a postát. (p. 9)
- (34b) [Mr. R. Childan már egy hete nyugtalanul leste a postát.]

Mivel a szövegben megdöbbentő mennyiségű ilyen módosítás, félrefordítás, magyartalan megoldás található, megkerestem a fordítót, akitől megtudtam, hogy erre a fordítására nem szívesen emlékszik, mert hozzájárulása nélkül olyan mértékben átírta az elkészített szöveget a szerkesztő, hogy összevesztek, s azóta sem állnak szóba egymással. Gerevich András kezébe sem vette a végleges változatot.³ Természetesen megkérdeztem a szerkesztőt, Csurgó Csabát is,⁴ aki elismerte, hogy az elsőként megjelent fordításon volt mit javítani, ám a második, javított kiadásban is szerepelnek az általam citált példák, egyetlen egyet korrigáltak közülük: – *Sokáig **maradnak** itt?* (p. 11)

³ 2013. április 30, privát e-mail.

⁴ 2014. március 27-én a Magyar Írószövetség SF Szakosztályának estjén.

Ugyanakkor a négy fordítás közül ez aratta a legnagyobb sikert, egészen mostanáig csak ennek volt második kiadása – 2014 végén az Agave kiadta újra, változatlan formában *A halál útvesztőjét* –, a közönség lelkesen fogadta, és itt-hon is Dick legjobb munkái között tartják számon.

3.4. Várjuk a tavalyi évet (ford. Pék Zoltán, Agave Könyvek, 2007)

Az Agave Kiadó rájött, hogy jobb, ha egy ember fordít egy életművet, így végül egy kiváló és gyakorlott fordító kapta meg a Dick-regények magyarra ültetését s ezért az alapvető hipotézis az, hogy ez lesz a legpontosabb és legélvezetesebb fordítás, azonban a regény legelső bekezdése máris kételyeket ébreszt.

A (35a) példából egyrészt egy-két apróság kimarad (*his, for business, clear*), másrészt három változtatás is megjelenik benne. A harmadik mondat, az „Elképzelné is nehéz olyan embert, akinek az agya reggel nyolckor már vigyázzban áll” igen szabad átültetése az eredetinek: „Képzelnének el egy olyan embert, akinek reggel nyolckor vág legjobban az esze!” A *they are doling out to us* fordítása osztályrészünként pedig kihagyja azt a ténytet, hogy ez mások aktív ténykedésének köszönhető, nem húz határozott vonalat az ők és a mi közé, pedig ők, a hatalmon lévők mérnek ránk ezt a szép kis világot, amelyet mi elszenvedünk. A harmadikat pedig egyértelműen elnézte a fordító: hiszen az *old man* főnököt is jelent, ráadásul egyes számban szerepel, tehát nem az idős korosztály aberrációjáról van szó, hanem Mr. Ackermanéről.

- (35) The apteryx-shaped building, so familiar to him, gave off its usual smoky gray light as Eric Sweetscent collapsed **his** wheel and managed to park in the tiny stall allocated him. Eight o'clock in the morning, he thought drearily. And already his **employer** Mr Virgil L. Ackerman had opened TF&D Corporation's offices **for business. Imagine a man whose mind is most sharp at eight a.m.**, Dr Sweetscent mused. It runs against God's **clear** command. A fine world **they're doling out to us**; the war excuses any human aberration, **even the old man's**.
- (35a) Az oly ismerős kivimadár alakú épület a szokásos füstös-szürke fényben fürdött, ahogy Eric Sweetscent összecsukta a kereket, és leparkolt vele a neki kijelölt parányi állásban. Reggel nyolc, gondolta csüggedten, és **főnöke**, Mr. Virgil L. Ackerman már kinyitotta a TSzFV irodáit. **Elképzelné is nehéz olyan embert, akinek az agya reggel nyolckor már vigyázzban áll**, merengett dr. Sweetscent. Isten parancsa ellen való. Szép kis világ **az osztályrészünk**: a háború jó kifogás minden emberi aberrációra, **még az öregekére is**.

S ez így is marad a továbbiakban is. A szövegben gyakran fordul elő helyesírási hiba (pl. Tijuana Szörmekészítő és Festő Vállalat, ami vagy Tijuana Szörmekészítő és -festő Vállalat kellene legyen, vagy Tijuana Szörmekészítő- és Festővállalat), egy-egy szó – vagy néha egy egész mondat – kihagyása (pl. *tightly*,

exquisitely (p. 3), **great-grandnephew** (p. 4), *Down with the fliegemeier Renaissance* (p. 12)), vagy az eredeti érthetetlen módosítása, például **ebony teeth** [ébenfekete fogak] helyett **elefántcsontszín fogak** (p. 3), vagy **many times** [sokszor] helyett **néhányszor** (p. 13), vagy egyeztetési hiba:

- (36) He thought, Fifteen years ago I would have said – **did say** – that the combined incomes of Kathy and me would be enough and **certainly ought to be enough to maintain any two semi-reasonable adults at any level of opulence.**
- (36a) Tizenöt éve azt mondtam volna, gondolta, és **mondta is**, hogy Kathy meg az én jövedelmem együtt **bőven** elég két értelmes felnőttnek **bármiféle luxuséletre.** (p. 10)

Az eredetiben szereplő, képtelefont jelentő *viscombox*, a *visual communication box* rövidítése a magyarban vizskom (p. 11) lesz, s az olvasó nem biztos, hogy így kapcsolatba tudja hozni a vizuális szóval. Szintén asszociációs problémát vet föl az *antique collector* antikvitásdilerként történő magyarítása (p. 13), mivel a diler szót inkább kábítószer-kereskedőkre s nem régiséggyűjtőkre használjuk magyarul.

Azonban nemcsak magyar, hanem angol nyelvi bizonytalanságok is előfordulnak, például a *fine* szó fordítása apróként, amikor a szövegből világosan kiderül, hogy itt bírság értelemben szerepel:

- (37) ‘Almost eighty greens,’ he said. ‘**With the fines.**’
- (37a) „Majdnem nyolcvan zöldhasú. **Plusz apró.**” (p. 11)
- (37b) [Majdnem nyolcvan zöldhasú. **A bírsággal együtt.**]

A kontextusból szintén nyilvánvaló, hogy a fordító félreértette a *get* igét, amely legtöbbször tényleg ‘kap’ jelentésben bukkan föl, itt azonban vásárol értelemben használta a szerző:

- (38) **I got** the Lucky Strike **green package as a gift.**
- (38a) A Lucky Strike-csomagot **ajándékba kaptam.** (p. 11)
- (38b) [Ajándékba vettem a zöld csomagolású/dobozos Lucky Strike-ot.]

A fejezet talán legfurcsább magyarításának, ha jobban meggondoljuk, nincs is sok értelme:

- (39) her **luminous**, fuzzy, **horizontally inclined** breasts **brushing** the frame as she **turned** toward him **and said**
- (39a) **sugárzó**, bolyhos, **vízszintesre állított** melle az ajtókeretet **érte**, ahogy a férfi felé **hajolt** (p. 12)
- (39b) (a nő) **fényvisszaverő**, bolyhos [anyag takarta], **előremeredő** melle **súrolta** az ajtókeretet, ahogy a férfi felé **fordult és megszólalt**

Mindezek után talán nem meglepő, hogy a fordító a továbbiakban is így jár el; s az apró kihagyások, kicsiny formai és tartalmi változtatások olvasható,

lebilincselő, ám az eredetitől hangsúlyaiban, árnyalataiban mégis eltérő magyar szöveget hoznak végül létre:

- (40) **Nettled**, Eric said, ‘Like the rest of your family you’ve got a sense that requires you to interrupt before a **non-blooder**
 ‘A *what?*’
 ‘This is what we call you,’ **he said grimly**. ‘You Ackermen.’
 ‘Go ahead then, doctor.’ Her grey eyes lit **with amusement**.
 ‘**Say your tiny say.**’
- (40a) Eric **feszengeve** mondta: – A családjához hasonlóan maga is úgy érzi, hogy kénytelen közbevágni mielőtt egy **nemvér...**
 – Egy micsoda?
 – Így nevezzük magukat, Ackermanokat.
 – Mondja csak tovább, doktor – csillant meg a nő szürke szeme. –
Mondja csak, amíg lehet. (p. 26)

Ebben az alig hatsoros dialógusban föllelhető minden, ami a magyar szöveget és a fordító hozzáállását jellemzi. A *nettled* arra utal, hogy Ericet az addigi beszélgetés fölbosszantotta s ezért ingerülten reagál, nincs zavarban. A *non-bloodert* talán nem a legszerencsésebb választás nemvérek fordítani a vérrokonságba nem tartozók összefoglaló nevéként. A párbeszédből kimaradt a *he said grimly* és a *with amusement*. A *Say your tiny say* szó szerint azt jelenti: „Mondja csak el jelentéktelen mondandóját!”, s nem utal arra, hogy a későbbiekben erre már nem kerülhet sor.

A fordítás elemzése után sajnos tévesnek bizonyult az az elképzelés, hogy az író státuszának változása és az életmű egy kézbe kerülése együttesen az eredetihez hívebb, annak sajátosságait megőrző magyar szöveget fog eredményezni. Nem a tehetség, hanem a gondosság hiánya miatt tér el a magyar verzió az eredetitől s lesz egy a sok közül, sokszor szinte elkendőzve Dick igencsak egyéni látás- és ábrázolásmódját.

4. Összegzés

A halál útvesztőjének esetében nagyjából úgy bánik a szöveg egészével is a fordító, mint a különlegesen fontos első és utolsó mondatokkal. A szöveg olvasmányos, de itt-ott félretájékoztatja az olvasót, aki – mindent összevetve s beleszámolva, hogy a fordító kettős politikai és nyelvi-kulturális gúzsba kötötteen volt kénytelen táncolni – nem pontos, csak közelítő képet kap Dick regényéről, a cselekmény változatlan, ám a jellemzés itt-ott csorbul, az árnyalatok néhol eltérnek az eredetitől.

Összességében olvasható *A kozmosz bábjai* fordítás, bár a gördülékenységen sokat rontanak a nyelvi tökéletlenségek és a fölbukkanó értelmetlenségek. A cselekmény csonkítatlan, de a jellemzés, az árnyalatok, nyelvi vagy kulturális vagy ideológiai részletek hiányosak. Mentségére talán annyit lehet fölhozni, hogy ebben az időszakban a fordítóknak lehetetlenül rövid határidő alatt kellett

a munkájukat elvégezni, nem volt lehetőségük arra, hogy csiszolgassák – mit csiszolgassák, átnézzék! – a kész szöveget, s mindezt igen alacsony fizetségért. A szerkesztés s egyéb utómunkálatok hiánya erősen érződik is a korszak kiadványain.

Az ember a Fellegvárban című regényről összegezve elmondható, hogy egy tehetséges, ám tapasztalatlan fordító és egy tehetséges, ám tapasztalatlan szerkesztő végig nem gondolt, nem is egyeztetett szövegét kapja kézbe az olvasó. Ugyanakkor érződik a belefektetett, nyilván gondos, de egymás ellenében elvégzett, kétfelé húzó fordítói és szerkesztői munka, amely így végső soron alig-alig olvasható szöveget eredményezett. Dick regénye annyira zseniális, hogy bizonyára még ilyen felemás formában is képes lelkesedést kiváltani – ezt egyébként a műnek szentelt irodalmi est tökéletesen igazolta is.⁵

A *Várjuk a tavalyi évet* lényegében egy részleteiben elnagyolt, némileg meghúzott, az eredetihez képest másként árnyalt, ám semmi igazán fontos vonáson nem változtató magyar szöveg, hacsak nem vesszük annak a szókincset és a stílust, amelyeket a kihagyások, módosítások és a Dick által kitalált szavak (pl. *groomk*, *fliegemer*) következetes törlése szegényesebbé, kevésbé jellegzetessé tettek.

Az elemzés eredményeképpen a kezdeti hipotézist el kell tehát vessük: úgy tűnik, elsősorban nem a korszak, nem a hozzáférés az internethez, szótárakhoz, kultúrához, nem a fordítói nemzedék vagy a műfordító tehetsége szabja meg a magyarul megjelent Philip K. Dick-regények minőségét, bár ezek természetesen mind befolyásolják, hanem a még mindig lenézett műfaj, amelyet sokan – köztük a kiadóknak – nem is tekintenek szépirodalomnak. Ezért aztán Philip K. Dick könyvei csupán profitot előállító könyvpiari termékek, s a kiadók nem is fordítanak arra időt, energiát és kiváló irodalmi szerkesztőt, hogy pontos és szép, az íróhoz méltó magyar szövegeket állítsanak elő. Pedig PKD megérdemelné.

Irodalom

- Even-Zohar, I. 1990. Polysystem Studies. *Poetics Today* Vol. 11. No. 1. 1–268.
- Even-Zohar, I. 1995. A többrendszerűség elmélete. Ford. Ambrus Judit. In: Helikon Vol. 4. 434–450.
- Even-Zohar, I. 2000. The Position of Translated Literature Within the Literary Polysystem. In: Venuti, L. (ed.) *The Translation Studies Reader*. London: Routledge. 193–194.
- Even-Zohar, I. 2007. A fordítás helye az irodalmi (több)rendszer elméletében. Ford. Janovits Enikő Mária. In: Józán I., Jeney É., Hajdú P. (szerk.) *Kettős megvilágításban*. Budapest: Balassi. 232–239.
- Even-Zohar, I. 2007. Fordítás és átvitel/átvétel. Ford. Janovits Enikő Mária. In: Józán I., Jeney É., Hajdú P. (szerk.) *Kettős megvilágításban*. Budapest: Balassi. 209–218.
- H. Nagy P., Szilárdi R. (szerk.) 2010. *Ütköző világok, Tanulmányok Philip K. Dick műveiről*. Parazita könyvek 5. Dunaszerdahely: Lilium Aurum.
- Hermans, T. 1999. *Translation in Systems. Descriptive and System-oriented Approaches Explained*. Manchester: St Jerome.

⁵ 2012. november 15-én a Magyar Írószövetség székházában.

- Jameson, F. 2005. *Archaeologies of the Future: The Desire Called Utopia and Other Science Fictions*. London and New York: Verso.
- Lambert, J. 1995. Translation, Systems and Research. The Contribution of Polysystem Studies to Translation Studies. *TTR: Traduction, Terminologie, Rédaction* Vol. 8, No. 1. 105–152.
- Mujzer-Varga K. 2007. A reáliafogalom változásai és változatai. *Fordítástudomány* IX. évf. 2. szám. 55–84.
- Sohár, A. 1999. *The Cultural Transfer of Science Fiction and Fantasy in Hungary 1989–1995*. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- Szegedy-Maszák M. 2010. A magyar és a világirodalom, Magyar Tudomány. Az MTA Ismerjük meg egymást – és egymás tudományát! sorozatban, 2010. április 6-án fölolvastott előadás szerkesztett változata. <http://www.matud.iif.hu/2010/12/11.htm> Letöltve 2014. december 18.
- Toury, G. 1995. *Descriptive Translation Studies and Beyond*. Amsterdam: John Benjamins.

Források

- Dick, Philip K. angol nyelvű bibliográfia <http://www.isfdb.org/cgi-bin/ea.cgi?23> (Letöltve: 2012. augusztus 16.)
- Dick, Philip K. magyarul megjelent novelláinak bibliográfiája <http://ftp.booker.hu/~publicfilesa/bibliography/D.html#dick> (Letöltve: 2012. október 10.)
- Dick, Philip. K. 1957. *Cosmic Puppets*. New York: Ace.
- Dick, Philip. K. 1962. *The Man in the High Castle*. New York: Putnam.
- Dick, Philip. K. 1966. *Now Wait for Last Year*. New York: Doubleday.
- Dick, Philip. K. 1970. *A Maze of Death*. New York: Doubleday.
- Dick, Philip. K. 1986. A halál útvesztője (*A Maze of Death*). Ford. Veres Mihály. Kozmosz Fantasztikus Könyvek. Budapest: Móra.
- Dick, Philip. K. 1998. A kozmosz bábjai (*The Cosmic Puppets*). Ford. Szántai Zsolt. Budapest: Valhalla Páholy.
- Dick, Philip. K. 2003. Az ember a Fellegvárban (*The Man in the High Castle*). Ford. Gerevich T. András. Budapest: Agave.
- Dick, Philip. K. 2007. Várjuk a tavalyi évet (*Now Wait for Last Year*). Ford. Pék Zoltán. Budapest: Agave.